

EEN UURTJE MET DIRK COSTER

De self-fashioning van een informant

118

AN HOUR WITH DIRK COSTER

The self-fashioning of a literary informant

In 1927, the French literary magazine *La Nouvelle Littéraire* published an interview with the Dutch writer Dirk Coster by the renowned critic Frédéric Lefèvre in the series 'Une heure avec ...'. Coster used the opportunity to present himself as an international cultural mediator and as a spokesman of a humanistic conception of literature. This article analyses the interview by focussing on the way Coster was portrayed in front of a French audience and by interpreting his statements concerning both Dutch and French literature.

Op zaterdag 19 maart 1927 verscheen op de eerste en zesde pagina van het Franse weekblad *Les Nouvelles Littéraires* een interview met de Nederlandse criticus Dirk Coster door Frédéric Lefèvre in diens vermaarde rubriek 'Une heure avec ...'. Hoffelijk ingeleid en ogenschijnlijk nauwelijks onderbroken door de interviewer kreeg Coster de ruimte om ten overstaan van het Franse lezerspubliek zijn opvattingen uit de doeken te doen en zich te presenteren als een Europees georiënteerde denker. Voor het onderzoek naar internationale literaire betrekkingen tijdens het interbellum biedt dit interview interessant materiaal. Hoe werden de persoon en de opvattingen van Coster in en door het tijdschrift voor het voetlicht gebracht? Hoe profileerde Coster zich in het gesprek met Lefèvre? Hoe gebruikte hij het interview om zijn visie op de aard en functie van literatuur te ontvouwen? Welke dimensies van de literaire cultuur van het interbellum worden via het interview zichtbaar?

CE GRAND GARÇON D'UNE QUARANTAINE D'ANNÉES

Voor schrijvers bood het betrekkelijk nieuwe journalistieke genre van het interview vanaf de vroege twintigste eeuw een uitgelezen kans om naamsbekendheid

te verwerven bij een breed publiek en een voorstelling te ontwerpen van het eigen auteurschap.¹ Zo heeft Mary Kemperink in een aantal recente publicaties laten zien hoe interviews met Louis Couperus en Frederik van Eeden bijdroegen aan hun publieke reputatie en in functie stonden van hun *self-fashioning*.² Die literaire interviews verschenen in kranten en opinieweekbladen en in periodieken die zich bevonden op het verbindingsvlak van literatuur en journalistiek, zoals het in 1902 opgerichte publiekstijdschrift *Den Gulden Winckel*. Alleen al de titel van dat maandblad verwees naar zowel de gecommercialiseerde wereld van het moderne grootstedse warenhuis als naar de literaire traditie. In 1925 opende het tijdschrift de reeks 'Al pratende met ...', gesprekken met schrijvers door de journalist G.H. 's-Gravesande. De rubriek was een idee van de eerder dat jaar aangetreden redacteur Jan Greshoff, die net als 's-Gravesande zijn sporen had verdiend in de journalistiek, maar die in het literaire circuit vooral als dichter en criticus gezien wilde worden. Mogelijk vormde 'Une heure avec ...' voor deze francofiel een bron van inspiratie.

Les Nouvelles Littéraires, Artistiques et Scientifiques. Hebdomadaire d'information de critique et de bibliographie was in 1922 opgericht door Maurice Martin du Gard, André Gillon, Charles Peignot en Jacques Guenne.³ Het eerste nummer verscheen op 21 oktober 1922 bij de Parijse Librairie Larousse. Functioneerde het weekblad aanvankelijk als spreekbuis voor het fonds van Gaston Gallimard, al spoedig zou het zich profileren als een breed literair publiekstijdschrift. Het blad kende een grote verspreiding en werd ook door Nederlandse schrijvers en uitgevers gelezen.⁴ *Les Nouvelles Littéraires* voorzag in een behoefte. Met de expansie van het literaire bedrijf groeide in de eerste decennia van de twintigste eeuw de vraag naar periodieken die nieuwe literatuur toegankelijk maakten voor een algemeen publiek. Literaire kritiek speelde als bemiddelende institutie een belangrijke rol in dat proces. Critici die zich aan dergelijke periodieken verbonden, beschouwden het als hun taak om lezers op een toegankelijke manier te informeren over de literaire actualiteit en om een gemotiveerd oordeel te geven over recente literatuur. Deze critici – die met de term *middlebrow* kunnen worden aangeduid –

-
- 1 Gillis Dorleijn, 'Grensverkeer in de media. De "Selbstinszenierung" van de auteur in literaire interviews,' in *Out of the Box. Über den Wert des Grenzwertigen*, red. E. Besamusca e.a., (Wien: Praesens Verlag, 2013), 83-103.
 - 2 Mary Kemperink, 'Kunstenaar, aristocraat en zakenman: Louis Couperus' *self-fashioning*,' *Spiegel der Letteren* 55 (2013): 375-401 en Mary Kemperink, "'Geen grooter onzin dan dat de tijd der profeten voorbij is." De zelfpresentatie van Frederik van Eeden: kunstenaar, wetenschapper en wereldhervormer in één,' in *Schrijverstypen. De moderne auteur tussen individu en collectief*, red. Erica van Boven en Pieter Verstraeten (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2016), 37-54.
 - 3 Het tijdschrift is integraal online raadpleegbaar via www.gallica.bnf.fr.
 - 4 Sjoerd van Faassen en Johan Vanhecke, "'Een soort Nederlandsche *Nouvelles Littéraires*". Mislukte pogingen tot een Vlaams-Nederlands "letterkundig nieuwsblad" (1930-1931),' *Zacht Lawijd* 3 (2003-2004) 1: 30-53.

vonden dat lezers vooral behoefte hadden aan een betrouwbare en onpartijdige gids, een deskundige die niet alleen een venster opende op literaire teksten maar hen ook liet kennismaken met levende schrijvers.⁵ Het interview leende zich heel goed voor dat doel. De redacteurs en uitgevers van bladen als *Les Nouvelles Littéraires* beseften dat de persoon van de auteur op grote publieke nieuwsgierigheid kon rekenen en dat – zeker in een gemedialiseerde cultuur waarin beeld en imago een steeds grotere rol speelden – portretten van auteurs de belangstelling van dat publiek voor literatuur verder konden aanwakkeren.⁶

120

Met zijn interviewreeks ‘Une heure avec’ voorzag Frédéric Lefèvre (1889-1949) dus in een vraag naar literair nieuws. Zijn eerste interview verscheen in de zesde aflevering, op 25 november 1922. Er zouden er nog bijna driehonderd volgen. Lefèvre streefde met zijn gesprekken nadrukkelijk *littéraire* doelen na. Hij wilde via de auteur doordringen tot de essentie van een oeuvre. Het ging hem daarbij niet om de kritische beoordeling van het werk – dat zou volgens hem ongepast zijn in aanwezigheid van de schrijver – maar om een analyse van het werk en om de plaatsing van dat werk in de traditie en de actualiteit om zo op het spoor te komen van de ‘*préoccupations dominantes*’ van de auteur. Met die aanpak hield Lefèvre het midden tussen de methode van de negentiende-eeuwse criticus Sainte-Beuve (die het werk wilde verklaren uit het leven van de schrijver) en diens postume tegenstander Marcel Proust (die de schrijver als sociale figuur los wilde zien van het oeuvre, dat ontsproot aan een *moi profond*).⁷ Tijdgenoten prezen de rubriek als een excellente vorm van contemporaine literatuurgeschiedschrijving en als een soms amusante ‘cinéma parlant de notre société littéraire’.⁸ Lefèvre bundelde een aantal gesprekken in zes boekdelen die tussen 1924 en 1933 verschenen. Beperkte hij zich aanvankelijk tot het bundelen van zijn ‘entretiens’ met Franse auteurs, in het zesde deel waren ook gesprekken opgenomen met Heinrich en Thomas Mann, W. Somerset Maugham en Aldous Huxley. Het gesprek met Dirk Coster haalde de bundel niet.

Hoe werd Coster voorgesteld aan het Franse publiek? Interessant is de *framing* van de schrijver door *Les Nouvelles Littéraires*. Boven de rubriekstitel ‘Une heure avec Dirk Coster’ stond in een kleinere letter ‘Les nouvelles Littéraires en Hollande’, als betrof het een deel uit een serie over Nederlandse schrijvers. Er zouden evenwel slechts twee Nederlandse schrijvers worden geïnterviewd, namelijk Dirk

5 Mathijs Sanders, ‘De criticus als bemiddelaar. *Middlebrow* en de Nederlandse literaire kritiek in het interbellum,’ *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 124 (2008) 4: 312-333.

6 Dorleijn, ‘Grensverkeer in de media’.

7 Pierre-Marie Héron, ‘Les radio-dialogues de Frédéric Lefèvre,’ in *L’interview de l’écrivain Figures bibliques de l’autorité*, red. Marie Blaise e.a. (Montpellier: Presses Universitaires de la Méditerranée, 2004), 149-172.

8 Héron, ‘Les radio-dialogues de Frédéric Lefèvre,’ 150-151.

Afb. 1 Portret van Dirk Coster naar de foto in *Les Nouvelles Littéraires*, 1927. Re-productie van een linoleumsnede door onbekend kunstenaar. (Collectie Literatuurmuseum, Den Haag)

Coster en de Amsterdamse hoogleraar Franse letterkunde en voorzitter van het in 1916 opgerichte 'Genootschap Nederland-Frankrijk' Jean-Jacques Salverda de Grave (in de aflevering van 2 april 1927). Werd deze laatste in een koptekst aangeduid als 'Savant et homme d'action. Président de *Hollande-France*', Dirk Coster werd aan het publiek voorgesteld als 'Poète, critique et essayist hollandais'.⁹ Nu was Coster van alles, maar geen dichter. Wie verantwoordelijk was voor die aanduiding is niet meer te achterhalen, maar de suggestie dat Coster zich bewoog in wat sinds de romantiek gold als het hoogste literaire genre zal al dan niet opzettelijk hebben bijgedragen aan het beeld van Coster als een *schrijver*. Na een samenvatting van de gespreksonderwerpen in vetgedrukte steekwoorden begon dan het eigenlijke verslag van het gesprek, geïllustreerd met een foto van een contemplatief poserende Coster: de blik naar binnen gericht, vingertoppen tegen het jukbeen en in de hand een sigaret.

Lefèvre had Dirk Coster ontmoet tijdens een tiendaagse rondreis door Nederland eerder die maand. Hij kende Costers artikel 'Panorama d'une littérature in-

9 Frédéric Lefèvre, 'Une heure avec Dirk Coster,' *Les Nouvelles Littéraires*, 19 maart 1927.

connue', dat in twee afleveringen van *La Revue Européenne* (februari en maart 1927) was verschenen en raakte met hem in gesprek. Volgens een verslag in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 22 maart had 'den Franschen conférencier' in Den Haag, Amsterdam en Nijmegen gesproken over Paul Claudel, aanvankelijk voor en zeer klein publiek dat dan ook nog eens voor een deel uit 'niet-Nederlanders' bestond, maar in Amsterdam en Nijmegen voor volle zalen, waarbij hij 'tegen de gewoonte' door herhaaldelijk geklap in de rede was gevallen. Lefèvre was onder de indruk van de goede beheersing van het Frans door de Nederlanders die hij ontmoette. De *NRC* berichtte:

122

Veel schrijvers heeft de ongelooflijk belezen, ijverige heer Lefèvre in Nederland ontmoet. Men weet, dat de Penclub hem te Amsterdam een ongedwongen maaltijd aangeboden heeft. Maar het meeste profijt moet hij gevonden hebben bij een blijkbaar uiterst zorgvuldig weergegeven en vol begrip gevoerd gesprek met Dirk Coster. Une heure avec ... in de *Nouvelles littéraires* is aan deze ook voor Fransche lezers belangwekkende figuur gewijd. Deze vertelde hem onder andere, aan een vertaling van *Le rouge et le noir* bezig te zijn.¹⁰

Onbekend waren Lefèvre en zijn weekblad dus niet in Nederland. Het tijdschrift bleek nu zelfs een bron van literaire nieuwtjes.

Lefèvre begon het verslag van zijn 'uur' met wat inmiddels gold als een topos in het genre van het interview, namelijk een ruimtelijke sfeerimpressie. Lefèvre vertelt hoe hij met de elektrische tram van Den Haag naar Costers geboorteplaats Delft was gereisd. Als pittoresk detail vermeldt hij nog dat de schrijver in de Amersfoortse bossen woont 'dans une véritable roulotte de bohémien', waar hij bij mooi weer zijn vrienden – 'le poète Nijhoff, le poète Roland Holst' – ontvangt aan een gedekte buitentafel. In de bossen – afgeschermd van bewonderaars en vijanden – vindt hij de rust om te denken en te schrijven, als dichter te midden van dichters zo is de suggestie. In drie korte alinea's is Coster dan geportretteerd als een kunstenaar naar romantische snit, een 'poète' die verkeert met dichtersvrienden; een bohémien die teruggetrokken leeft en die met zijn standpunten de gemoederen beroert. Lefèvre spreekt met Coster tijdens een ontbijt in café-restaurant Penning en raakt onder de indruk van de retorische begaafdheid van zijn gesprekspartner. Deze

[...] grand garçon d'une quarantaine d'années, tout rasé et un peu voulté qui me faisait les honneurs de son étrange ville natale, m'apporterait tout à l'heure, une affirmation, un message qui dépasserait les frontières et qui, de gré ou de mal trouverait son vocabulaire.

¹⁰ Anoniem, 'Dirk Coster en F. Lefèvre,' *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 22 maart 1927.

Dat Lefèvre Coster introduceert als een schrijver met een boodschap is van belang. In de jaren twintig gold Coster als een gezaghebbende criticus. Zijn boekje met levensbeschouwelijke aforismen, *Marginalia* (1919), bleek ook over de grenzen een ongekend succes. In 1923 verscheen een Duitse vertaling onder de titel *Wege zum Leben*. Maar in 1927 was Coster vooral de oprichter en hoofdredacteur van het in 1920 opgerichte tijdschrift *De Stem*, dat zeker gedurende de eerste jaren van zijn bestaan kon gelden als het modernste onder de Nederlandse literaire periodieken. Ook had hij naam gemaakt als samensteller en inleider van de poeziebloemlezing *Nieuwe geluiden*, die in 1927 een derde herziene druk beleefde. Coster genoot gezag als aanvoerder van een ethische richting in de Nederlandse literatuur. Literatuur was voor hem een instrument in functie van de uitdrukking van levensbeschouwelijke idealen, van 'bewogen' en 'strijdende' menselijkheid. Die 'ethische weg' werd juist door jongere schrijvers in de jaren twintig ervaren als een bevrijding van de esthetica van Kloos en meer algemeen als een mogelijkheid om een culturele synthese te bewerkstelligen en te zoeken naar wat mensen bindt.¹¹ Inspiratie vond Coster in de Franse letteren, die hij in zijn jonge jaren in Parijs via de Nederlandse jonkheer Pieter van der Meer de Walcheren had leren kennen. In een interview in *Den Gulden Winckel* van 1926 vertelde Coster dat hij aanvankelijk weliswaar 'in vuur en vlam stond' voor Van Deysse, Kloos en Querido, maar dat hij in Brussel en Parijs de ware inspiratiebronnen vond. 'Namen als Laforgue, Rimbaud, Bloy, Villiers de l'Isle Adam knetterden mij om de oren.' In hun werk zocht en vond hij 'den mensch'. In dat interview noemde hij zichzelf een bewogen mens: 'Ik heb altijd een drang naar heftig leven gehad en ook een drang naar bezinning'.¹² Het is deze affirmatieve levenshouding die Lefèvre in de eerste alinea's van zijn portret van Coster benadrukt.

Die drang naar heftig leven en schrijven had Coster aanvankelijk geen wind-eieren gelegd. In een polemiek met Willem Kloos over literaire kritiek was hij in 1912 als alom erkende winnaar uit de bus gekomen en blijkens de bijval gold dat ook al voor zijn standpunten tegen de groep rond Albert Verwey en *De Beweging*. Costers opvatting dat de literaire kritiek zich los moest maken van het impressionisme en vanuit een persoonlijk ethisch standpunt algemene, universele waarheden in het kunstwerk moest openbaren stond haaks op het *l'art pour l'art* waarmee Kloos bijna drie decennia eerder de dominee-dichters had verjaagd. Het was

11 Over Coster, zie vooral J.J. Oversteegen, *Vorm of vent. Opvattingen over de aard van het literaire werk in de Nederlandse kritiek tussen de twee wereldoorlogen* (Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 1969), 106-121; G.J. Dorleijn, *Terug naar de auteur. Over de dichter M. Nijhoff* (Baarn: de Prom, 1989); Arno Kuipers, "Dat ik nog eens naast U zal kunnen staan". Over de jonge Dirk Coster', *Zacht Lawijd* 4 (2004-2005) 1: 25-47.

12 G.H. Pannekoek Jr., 'Al pratende met ... Dirk Coster', *Den Gulden Winckel* 25 (1926): 265-270 (citaat op 266).

Coster die nu de meeste sympathiebetuigingen ontving.¹³ Maar halverwege de jaren twintig keerde het tij. De literaire jongeren die toen het woord namen – Gerard Bruning en E. du Perron voorop – bleken aan Coster geen boodschap te hebben of sterker nog: zij zagen in hem een vertegenwoordiger van een literatuuropvatting en levensbeschouwing die zij zelf nadrukkelijk afwezen. Op de achtergronden van deze verschuiving, die voor Costers reputatie fataal zou worden, kom ik nog terug. Nu eerst naar het gesprek met Lefèvre.

EEN LITERAIR PANORAMA

124

Wanneer de wederzijdse uitwisselingen van beleefdheden en lof aan het adres van de geïnterviewde – die door de interviewer al snel ‘un ami’ wordt genoemd – zijn voltooid, wil Coster onmiddellijk beginnen over de Franse literatuur. Maar Lefèvre is uit op iets anders. Kan Coster niet eerst een panorama van de Nederlandse literatuur schetsen, een overzicht waarmee de lezers van zijn weekblad beter gediend zijn dan met Costers volgens Lefèvre slecht vertaalde artikel in *La Revue Européenne*? Coster neemt zijn gesprekspartner en de lezers van *Les Nouvelles Littéraires* vervolgens mee langs de hoogtepunten van de Nederlandse literatuur. Van de Middeleeuwen (‘le philosophe Ruusbroeck et la poétesse mystique sœur Hadewijch’) voert hij hen naar de hoge renaissance (het Wilhelmus en Vondel, ‘le grand dramaturge [...] que toute l’Europe connaît’). Daarop volgden twee eeuwen van literair verval, tot de Tachtigers ‘un renouveau d’une incomparable fraîcheur’ inluidden. Coster noemt overigens slechts één auteur en één literair werk uit die beweging, namelijk *Mei* van Gorter, ‘un grand poème de la nature’. De poëzie van Tachtig dreef volgens hem vooral op sensaties, maar een generatie later werden de ziel, het geweten en de geest ontdekt en die ontdekking opende nieuwe wegen en sloot aan bij wat er in de Europese poëzie gaande was.

Zonder zich in het interview expliciet polemisch uit te laten tegen Tachtig was het voor de goede verstaander – zij die Costers opvattingen kenden – duidelijk waar hij stond. Niet de Beweging van Tachtig maar de latere generatie – te beginnen bij P.C. Boutens – had de Nederlandse poëzie op een Europees plan getild. Lefèvre schiet Coster te hulp door hem te interrumperen met de ogenschijnlijk zijdelingse opmerking dat Boutens – die hij de zondag voor het interview in Amsterdam had ontmoet – alleen al in zijn uiterlijke verschijning op de Franse dichter Paul Valéry lijkt, een verwantschap die zich volgens Coster ook in hun poëzie manifesteert. De grote drie van de Nederlandse poëzie zijn volgens Coster: P.C. Boutens, J.H. Leopold en Henriëtte Roland Holst. Deze dichters verdienen een Europees publiek, dat dan spoedig overtuigd zou zijn van de verwantschap tussen Boutens en Valéry en tussen H. Roland Holst en Paul Claudel. Coster raakt in ver-

13 Kuipers, “Dat ik nog eens naast U zal kunnen staan”, 38-42.

voering ('M. Dick Coster s'animait. Une belle flamme montait en lui') wanneer hij de metafysische oriëntatie van deze drie dichters beschrijft.

Henriette Roland Holst est une poétesse d'une grandeur biblique. Son vers, régulier, a l'ampleur du verset claudelien. Il est simple qu'on peut le traduire en prose poétique. Toute sa poésie nous clame un grand drame de conscience: le conflit d'une âme qui voudrait s'enfermer dans une vie intérieure de mysticisme religieux, mais qui rencontre la misère et les luttes sociales ... Alors, son mysticisme devient social ... Cette grande angoisse, que j'appellerai humanitaire faute d'un autre mot, évoque invinciblement l'accent des grands écrivains russes.

125

Na deze brug te hebben geslagen van Henriëtte Roland Holst via de evangelisten naar de grote Russen gaat Coster over op de 'génération de 1910' met de sterke dichters Nijhoff, A. Roland Holst, Werumeus Buning en J.C. Bloem. Arthur van Schendel presenteert hij als de belangrijkste prozaschrijver, die door de Franse vertaling van *Een zwerver verliefd* mogelijk enige bekendheid genoot bij lezers van het weekblad.

Wanneer Lefèvre hem vraagt om iets te vertellen over *De Stem*, 'qui me semble assez apparentée à notre N.R.F.', krijgt Coster ruim baan om zijn programma kernachtig voor te stellen. De literatuur bestaat niet om de literatuur. Wat niet bijdraagt aan onze geestelijke verrijking moet worden afgedaan als ijdelheid. Literatuur moet het hart zuiveren en ons door middel van introspectie doen inzien dat wij niet alleen lijden, maar in liefde verbonden zijn met onze medemensen. Coster verwees naar zijn *Marginalia*, 'un roman à succes', waarin deze opvatting al besloten lag. Wat het Europese geestesleven volgens hem behoeft is een 'force vitale' als weermiddel tegen het intellectualisme. 'L'intellectualisme, c'est le règne du diable dans le domain de la pensée,' aldus Coster. De westerse mens zal moeten terugkeren naar de ziel en naar de eenvoud. Dat hebben volgens Coster de katholieke jongeren in Frankrijk en Nederland goed gezien en hun succes baart hem zorgen. Waarom kan de 'force vitale' niet worden gezocht in het naïeve Amerika?

Dan is de tijd aangebroken om de Franse literatuur te bespreken. Net als in zijn eerdere interview in *Den Gulden Winckel* noemt Coster de overweldigende indruk die het werk van Flaubert, Baudelaire en Laforgue op hem maakte. Hij toont zich schatplichtig aan de Franse literatuur: 'presque toutes mes influences sans françaises'. Tegen het einde van het gesprek neemt Coster nog de gelegenheid te baat om zich uit te spreken over André Gide ('Je ne l'aime pas. Il manque de chaleur cordiale ...'), Dostojevski ('Toute ma vie s'est passée à combattre pour lui en Hollande') en Stendhal, wiens *Le Rouge et le Noir* hij zegt te willen vertalen. Het gesprek eindigt met een sfeerbeeld van een herfstachtig Delft: 'Alors on revoit les couleurs et le rêve même de Vermeer'.

DE EUROPESE GEEST

126

In het gesprek met Lefèvre plaatste Coster zich in zekere zin boven de literaire actualiteit met een historisch exposé over de Nederlandse literatuur en een panoramische visie op de Franse letteren. Door zich op te stellen als een belezen en goed geïnformeerde chroniqueur stilerde hij zichzelf naar het model van de literaire informant maar tevens als een dichter onder dichters. Zo zag hij zichzelf graag en zo wilde hij dat anderen hem zagen. Lefèvre was niet de eerste en enige buitenlandse literator die zich tot Coster richtte om een beeld te krijgen van de Nederlandse literatuur. In 1915 verscheen Costers grote essay 'Introduction à l'étude de la littérature néerlandaise' in *La Revue de Hollande*, het mede door Sijthoff uitgegeven Franstalige algemeen-culturele tijdschrift dat zich in dienst stelde van de culturele betrekkingen tussen Nederland en Frankrijk.¹⁴ Vier jaar later benaderde Anton Kippenberg van de grote Duitse uitgeverij Insel Verlag hem via de in Nederland verblijvende schrijver Friedrich Markus Huebner met het voorstel om een reeks Nederlandse boeken in vertaling samen te stellen, een 'Holländische Reihe'.¹⁵

Toen Dirk Coster in 1926 de jaarlijkse Prijs voor Schoone Letteren van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde kreeg voor zijn bundel *Verzameld proza* vroeg de criticus P.H. Ritter Jr. zich in het *Utrechtsch Dagblad* af hoe het toch kwam dat Dirk Coster zowat de enige essayist in Nederland was die gelezen werd en wiens bundels meerdere drukken beleefden. Het antwoord moest wel luiden dat Coster de tekenen des tijds verstond, dat hij 'de eenige leidende geest is, die zijn tijd weerspiegelt'.¹⁶ De jury roemde niet alleen zijn werk als criticus, bloemlezer en tijdschriftleider, maar ook zijn inspanningen om buitenlandse literatuur – in het bijzonder het werk van de negentiende-eeuwse Russen – in Nederland bekendheid te geven.¹⁷

Bij dat laatste dacht de jury mogelijk aan het in 1920 mede door Coster samengestelde boek *De nieuwe Europese geest in kunst en letteren*, waarin hij een Europees internationalisme bepleitte ten bate van een 'diepere eenheid der geesten'.¹⁸ Dat het een internationale publicatie betrof bleek uit de herkomst van de vijf auteurs. Naast Coster en Huebner waren dat de Belgische journalist Paul Colin, de Engelse schrijver Douglas Goldring en de Italiaanse schrijver Romano Guarnieri, die net als Huebner in Nederland verbleef. Van de bundel verschenen ook verta-

14 Mathijs Sanders, *Europese papieren. Intellectueel grensverkeer tijdens het interbellum* (Nijmegen: Vantilt, 2016), 13, 189.

15 Sjoerd van Faassen, 'Dirk Coster en *De nieuwe Europese geest in kunst en letteren*. Een blinde vlek voor het nieuwe in de Nederlandse literatuur,' *Eigenbouwer* 4 (2015): 26-45.

16 P.H. Ritter jr., 'Dirk Coster bekroond, het essayisme erkend,' *Utrechtsch Dagblad*, 13 juni 1926.

17 Anoniem, 'Dirk Coster bekroond,' *Delftsche Courant*, 10 juni 1926.

18 Dirk Coster, 'Voorwoord,' in *De nieuwe Europese geest in kunst en letteren*, Dirk Coster e.a. (Arnhem: Van Loghum Slaterus & Visser, 1920), 5.

lingen in het Duits en het Tsjechisch. In het voorwoord noemde Coster het boek 'één der eerste, zoo niet de eerste publicatie sinds den grooten oorlog, die in vereniging door zonen der vijandige volkeren werd geschreven'.¹⁹ Uit Costers bijdragen aan het boek – het voorwoord en zijn essay 'De ontwikkeling der moderne Nederlandsche litteratuur' (dat in 1927 zou verschijnen in *La Revue Européenne*) – blijkt dat zijn bekommernis in de eerste plaats 'het internationale geestesleven' gold.²⁰ Dat essay opende hij met de vaststelling dat de Nederlandse literatuur, ondanks dat het land buiten de gevechtshandelingen was gebleven, de sporen droeg van het tragische wereldgebeuren – een bewijs voor 'de geheimzinnige en overmachtige eenheid van den internationalen geest'.²¹ De teneur van Costers essay en de literair-historische krijtlijnen die hij trekt komen in grote trekken overeen met het beeld van de Nederlandse literatuur dat hij schetste in het interview met Lefèvre. Zo stelt hij dat de literatuur pas aan belang won toen zij zich naar de regionen van de mystiek begaf. Ook dan rekent hij Ruusbroec en Hadewijch tot 'de toppunten van den Europeeschen geest'.²² *Mei* noemt hij 'het grootste en meest elementaire feest der zinnen, dat zich de Europeesche mensch nog in de 19de eeuw heeft kunnen voorbereiden'.²³ In Gorters gedicht zag Coster dat wat hij in het werk van de andere Tachtigers miste, namelijk een 'levensideaal'.²⁴ Hij vond het dan ook tekenend dat de Tachtigers de dichter Shelley omarmden vanwege diens 'prachtige zintuiglijke waarneming' maar niet als 'de mensch, die diepe idealen van menscheijkheid beled en bezong'.²⁵ Dat laatste deed Henriëtte Roland Holst wel. Coster plaatst haar poëzie dan in de context van de Europese mystiek. Hij vervolgt zijn overzicht – zingt de lof van Boutens en Van Schendel – om te besluiten met het werk van drie 'jonge dichters': A. Roland Holst, M. Nijhoff en Dop Bles, 'naar geest en menscheijkheid gezien, de rijpste, – en tezelfdertijd als technisch dichter de zwakste' van deze drie.²⁶ Daarmee benadrukte Coster nog eens dat het in de literatuur niet op vorm en techniek aankwam, maar op de menselijke inhoud.

Costers kritiek op het rationalisme en intellectualisme hing nauw samen met zijn visie op de Europese literatuur en op de heilzame werking die hij verwachtte van de Russische literatuur, in het bijzonder van het werk van Dostojevski. In het gesprek met Lefèvre had Coster zich als de heraut van Dostojevski in Nederland

19 Ibidem.

20 Idem, 12.

21 Dirk Coster, 'De ontwikkeling der moderne Nederlandsche litteratuur,' in *De nieuwe Europese geest in kunst en letteren*, Dirk Coster e.a. (Arnhem: Van Loghum Slaterus & Visser 1920), 16.

22 Idem, 19.

23 Idem, 29.

24 Idem, 30.

25 Idem, 32-33.

26 Idem, 57.

gepresenteerd, waarbij hij het Nederlandse publiek vermoedelijk wilde herinneren aan zijn boekje *Dostojevski, een essay* (1920), waarin hij de Russische schrijver ‘het centrale genie van Europa’ noemde.²⁷ Dostojevski’s werk was volgens Coster een bron van onbedorven spiritualiteit en zuivere menselijkheid, die in het intellectualistische en onttoverde Westen zo werden gemist. De Russische schrijver had volgens Coster het intellect failliet verklaard en zou de Westerse mens weer herinneren aan zijn onbewuste, elementaire instincten. Denken en leven waren in het Westen van elkaar losgeraakt, terwijl in Rusland filosofie (het denken) en literatuur (het leven) zo sterk op elkaar betrokken waren dat literatuur een vorm van filosofie was, een levend denken zoals dat in Europa door Plato, de evangelisten en Dante was verwezenlijkt. Coster pleitte bij iedere gelegenheid voor een synthese van de Russische en de Europese denkstijl, van intellect en zielsgloed. Door de reactionaire, nihilistische en nationalistische elementen in Dostojevski’s werk ‘een tijdelijke vergissing’ te noemen, kon Coster hem modelleren naar zijn eigen levensbeschouwelijke programma en dat van het maandblad *De Stem*.²⁸

Coster beschouwde zijn opstellen over Nederlandse literatuur voor Franse tijdschriften als ‘inlichtingsberichten’.²⁹ In een brief aan Johannes Tielrooy, een van de trouwe medewerkers aan *De Stem* en een kenner van de Franse literatuur, benadrukte Coster dat hij het verzoek van Lefèvre had ingewilligd om zo bij te kunnen dragen aan de propaganda voor het Nederlandse boek in Frankrijk. Aan het slot van die brief bracht hij zijn opvatting over literatuur nog eens onder woorden: ‘Schrijven is een communicatiemiddel, en als er geen gemeenschap meer is, kan men ’t net zo goed voor zichzelf doen.’³⁰ Zijn inlichtingenbericht was niet door iedereen op applaus onthaald en Coster toonde zich in zijn brief teleurgesteld over de ontvangst van het interview. Paul van Ostaijen had in *Vlaamsche Arbeid* Costers verheerlijking van ‘sincérité’ naïef genoemd en diens bitse afwijzing van Gide aan de kaak gesteld.³¹

Maar Van Ostaijens afwijzing was nog mild vergeleken met de aanvallen die Coster medio jaren twintig kreeg te verduren. De jonge katholieke polemist Gerard Bruning – een van de oprichters van het radicale tijdschrift *De Valbijl* (1924) – ging frontaal in de aanval tegen Costers levensleer. Bruning noemde Coster een ‘valsche munter’, omdat hij zich beriep op een ethische norm (‘menschelijkheid’) die niet was geworteld in dogmatiek en traditie. Coster zei weliswaar te strijden

27 Dirk Coster, *Dostojevski, een essay* (Arnhem: Van Loghum Slaterus & Visser, 1920), 32. Over de Nederlandse receptie van Dostojevski, zie Pieter Boulogne, *Het temmen van de Scyth. De vroege Nederlandse receptie van F.M. Dostoevskij* (Amsterdam: Pegasus, 2011).

28 Zie Marjet Brolsma, ‘Het humanitaire moment.’ *Nederlandse intellectuelen, de Eerste Wereldoorlog en het verlangen naar een regeneratie van de Europese cultuur (1914-1930)* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2016), 185-247. Zie ook Sanders, *Europese papieren*, 76.

29 Dirk Coster, ‘Voorwoord,’ 11.

30 Brief van Dirk Coster aan Johannes Tielrooy, 30 mei 1927, in *Brieven 1905-1930*, Dirk Coster (Leiden: Sijthoff, 1961), 277.

31 Zie Gerrit Borgers, *Paul van Ostaijen, een documentatie 2* (Amsterdam: Bert Bakker, 1996), 839.

voor een regeneratie van Europa, maar moest feitelijk verantwoordelijk worden gehouden voor de ontarding en ontbinding van de Europese geest. Bruning spitte zijn kritiek toe op Costers bewondering voor Dostojevski. Die bewondering was volgens Bruning niets meer dan een schouwspel zonder consequenties. Doordat Coster geen geestelijke hiërarchie en autoriteit en geen objectieve waarheid erkende voerde hij zijn lezers op dwaalsporen. Bruning verkoos eenzijdigheid dan ook boven de ‘vlottende onvastheid’ van Coster.

Zijn waardering van Dostojevski zou ik in laatste instantie willen karakteriseren als naïef-optimistisch tengevolge van een gebrek aan overzien van het neerwaartsgerichte in deze schrijver, terwijl hij daarentegen een grote scherpte ontwikkelt, waar het geldt Dostojevski – *constaterend* natuurlijk! – in de ontwikkeling van het Europese geestesleven in te schakelen.³²

Bruning was gefascineerd door juist het ‘neerwaartsgerichte’ in het werk van Dostojevski, al vreesde hij het ook. Dostojevski moest immers verantwoordelijk worden gehouden voor ‘enige dier afwijkingen in het Europese denk- en gevoelsleven, welke via André Gide tot hem teruggebracht kunnen worden’, namelijk ‘de negatie van het verstand en van de wil en (in vereniging ook met Freud’s theorieën) de ontdekking van het onderbewustzijn.’³³ Bruning vond Costers geloof in de heilende krachten van een synthese idioot. Nu kon ‘één Idioot’ nog wel worden gedoogd, maar te vrezen viel dat Coster invloed zou uitoefenen en een ‘geslacht wil en krachtloze bleekzuchtigen’ zou verwekken.³⁴

Niet alleen uit katholieke hoek kreeg Coster klappen te verduren, ook wie aanvankelijk nog sympathie koesterde voor *De Stem* en zijn hoofdredacteur keerden zich van hem af. Bekend is dat Nijhoff in de jaren twintig zijn literatuuropvatting steeds duidelijker ging profileren door zich af te zetten tegen Coster. In 1920 had Nijhoff de lof gezongen over *Marginalia*, waarin hij een toekomstgerichte houding zag, maar in zijn recensie van *Nieuwe geluiden* distantieerde hij zich nadrukkelijk van de richting die Coster, blijkens de inleiding van die bloemlezing, vertegenwoordigde. Tegenover diens pragmatische literatuuropvatting stelde Nijhoff zijn autonomistische poëtica, volgens welke de poëzie een eigen, talige wereld vormt en geen rechtstreekse uitspraak over het leven of de wereld doet.³⁵ Niet de ‘levenskracht’ (een slagwoord van Coster) maar de ‘vormkracht’ bepaalde het literaire resultaat. Zoals Van den Akker liet zien profileerde Nijhoff zich in de controversie met Coster nadrukkelijk als een *dichter*, door de nadruk te leggen op het *ontstaan* van poëzie.³⁶

32 Gerard Bruning, *Verontrust geweten* (Brugge: Desclée de Brouwer, 1961), 147.

33 Idem, 158.

34 Idem, 148.

35 Dorleijn, *Terug naar de auteur*, 37-43 en W.J. van den Akker, *Een dichter schreit niet. Aspecten van M. Nijhoffs versexterne poetica* 1 (Utrecht: Veen, 1985), 185-196.

36 Van den Akker, *Een dichter schreit niet*, 194.

Afb. 2 'Dirk Coster leert het leven kennen,' spotprent door Cornelis Veth, 1910. (Collectie Literatuurmuseum, Den Haag)

Het is in dat verband interessant dat *Les Nouvelles Littéraires* Dirk Coster nogal nadrukkelijk als 'poète' voorstelt. Ritter mocht Coster dan wel op het schild heffen als essayist – zijn bekroning in 1926 was volgens hem tevens de erkenning van het essay als literair genre – wie echt mee wilde tellen in de literatuur moest zich onderscheiden als dichter. Dat maakte Nijhoff op impliciete, subtiel-ironische wijze duidelijk.

Van subtiel ironie was geen sprake in de tekst die bekend is komen te staan als de finale klap op Costers reputatie, *Uren met Dirk Coster* van E. du Perron. Dat essay kwam op Coster af als mitrailleurvuur in achtereenvolgende afleveringen van het tijdschrift *Forum* (juli tot en met november 1932) en ook nog in boekvorm in 1933. 'De heer Coster woekert met de middelen die hij heeft, maar zij zijn gering, omdat juist voor iemand zonder scheppend talent, scherpzinnigheid en subtiliteit eerste vereisten zijn; hij heeft van beide een treurig klein beetje.'³⁷ Coster was iemand 'zonder scheppend talent', het tegendeel dus van een 'poète', maar ook als essay-

37 E. du Perron, *Uren met Dirk Coster. (Een tegenstem)* (Amsterdam: P.N. van Kampen, 1933), 140.

ist moest Coster worden gediskwalificeerd. Volgens Du Perron was de ware essayist een onzekere, terwijl Coster leefde bij de burgerlijke zekerheden die 'zijn middelmatige voorlichters-intelligentie' hem ingaven. Voor de 'inlichtingsberichten' van publieksvoorlichters kon Du Perron geen enkele belangstelling opbrengen.

BESLUIT

Het gesprek met Frédéric Lefèvre in *Les Nouvelles Littéraires* bood Coster een kans om zichzelf te presenteren voor zowel een Frans als een Nederlands publiek. De paratekstuele kadering van het interview stond in functie van de (zelf)stilering van Coster als denker en als 'poète, critique et essayiste hollandais'. Op het Franse podium ontvouwde hij zijn visie op de geschiedenis van de Nederlandse literatuur en dat leverde een verhaal over bloei en verval op dat hij ook bij andere gelegenheden – in interviews, kritieken, overzichtsartikelen in Nederland en Frankrijk tot en met zijn inleiding tot *Nieuwe geluiden* – in de verf zou zetten. Dat verhaal maakte dan ook deel uit van zijn zelfstilering. Juist de consistentie en continuïteit van dat verhaal, de geringe modulaties die hij in de loop van de jaren aanbracht, zouden moeten bijdragen aan het succes van wat Jérôme Meizoz zijn *posture littéraire* zou noemen, 'la manière singulière d'occuper une "position" dans le champ littéraire'.³⁸ Door steeds eenzelfde verhaal te vertellen – over zichzelf en over de literatuur – deed Coster ogenschijnlijk aan zorgvuldig imagobeheer, iets waar een gesprekspartner als Lefèvre hem ook alle ruimte voor bood. Op tegenspraken of veranderlijke standpunten viel hij moeilijk te betrappen. Maar hoe consistent Coster ook was in het uitdragen van zijn opvattingen, het heeft hem niet kunnen behoeden voor de teloorgang van zijn reputatie – waaruit maar weer eens blijkt dat op het literaire veld wellicht spelregels, maar geen wetten gelden.³⁹ De literatuurgeschiedschrijving zou Costers opponenten Nijhoff en Du Perron in het gelijk stellen, met onder andere als gevolg dat vrijwel alle verwijzingen naar Coster in literair-historische handboeken betrekking hebben op zijn slachtofferschap. Dat geldt overigens in sterkere mate voor de boeken van Anbeek (1990) en *Nederlandse literatuur, een geschiedenis* (1993) dan voor recentere overzichten als die van Van Boven en Kemperink (2006) – die schrijven over 'de bewonderde en verafschuwde essayist Dirk Coster' – en *Bloed en rozen* van Jacqueline Bel, waarin Costers opvattingen worden weergegeven zonder dat die steeds direct in verband worden gebracht met die van zijn opponenten.⁴⁰

38 Jérôme Meizoz, *Posture littéraire. Mises en scènes modernes de l'auteur* (Genève: Slatkine, 2007), 18.

39 Zie ook Mathijs Sanders, "'Lieveling, je hebt te doen met iemand die streeft.'" Het *posture littéraire* van Herman Gorter,' *Nederlandse Letterkunde* 20 (2015) 3: 237-252.

40 Erica van Boven en Mary Kemperink, *Literatuur van de moderne tijd. Nederlandse en Vlaamse letterkunde in de 19e en 20e eeuw* (Bussum: Coutinho, 2006), 185. Jacqueline Bel,

Coster belichaamde als weinig anderen het ‘humanitaire moment’ in de Nederlandse cultuur van de jaren twintig.⁴¹ Hij wilde werken aan een grootse synthese van ratio en gevoel en aan een verenigd Europa van humanistisch georiënteerde denkers en dichters. Die boodschap vond een ruim gehoor in de jaren na de Eerste Wereldoorlog, waardoor *De Stem* als een bij uitstek modern tijdschrift kon gelden. Het was de tragiek van Coster dat hij juist door zijn onveranderlijkheid – de consistentie en continuïteit van zijn narratief – steeds schever in de tijd kwam te staan. Zijn nadrukkelijk Europese beschavingsideaal – het streven naar een ‘diepere eenheid der geesten’ – kwam in de crisisjaren onder druk te staan en kon toen als naïef en onvast worden gediskwalificeerd. Coster werd gedreven door een optimistisch vooruitgangsgeloof, waaraan in de jaren na 1930 steeds minder geloof werd gehecht, waardoor hij snel aan autoriteit inboette. Schrijvers die medio jaren twintig het woord namen – Gerard Bruning, H. Marsman, E. du Perron, Menno ter Braak – konden niet langer geloven in dergelijke grootse syntheses. Zij wilden wel goede Europeanen zijn, maar gingen in de omringende landen vooral op zoek naar individuele geestverwanten die geen grootse programma’s vertegenwoordigden, maar voor eigen rekening spraken.⁴²

‘Une heure avec Dirk Coster’ is een in omvang beperkte en wellicht zelfs wat obscure bron, die geen fundamenteel nieuwe inzichten biedt in de literaire verhoudingen van de jaren twintig. Wel opent deze tekst een venster op de rol van een intermediair die in de literaire cultuur van het interbellum een belangrijke rol speelde en op de manier waarop hij die rol in een samenspel met de interviewer enceneerde. Het interview was voor Coster dan ook een belangrijk instrument in functie van de legitimatie van zijn optreden als informant, internationale uitkijkpost en opinielider. Wie bovendien geïnteresseerd is in internationale literaire betrekkingen doet er goed aan om niet alleen romans en gedichten, maar ook kritieken en interviews te ontsluiten, aandachtig te lezen en in hun institutionele context te interpreteren.

BIBLIOGRAFIE

- Akker, W.J. van den. *Een dichter schreit niet. Aspecten van M. Nijhoffs versexterne poetica*. Utrecht: Veen, 1985.
 Bel, Jacqueline. *Bloed en rozen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1900-1945*. Amsterdam: Prometheus, 2015.
 Borgers, Gerrit. *Paul van Ostaijen, een documentatie*. Amsterdam: Bert Bakker, 1996.

Bloed en rozen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1900-1945 (Amsterdam: Bert Bakker, 2015), 479.

⁴¹ Brolsma, *Het humanitaire moment*, 286-303.

⁴² Sanders, *Europese papieren*, 163-167.

- Boulogne, Pieter. *Het temmen van de Scyth. De vroege Nederlandse receptie van F.M. Dostoëvskij*. Amsterdam: Pegasus, 2011.
- Boven, Erica van en Mary Kemperink. *Literatuur van de moderne tijd. Nederlandse en Vlaamse letterkunde in de 19^e en 20e eeuw*. Bussum: Coutinho, 2006.
- Brolsma, Marjet. *'Het humanitaire moment.'* *Nederlandse intellectuelen, de Eerste Wereldoorlog en het verlangen naar een regeneratie van de Europese cultuur (1914-1930)*. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2016.
- Bruning, Gerard. *Verontrust geweten*. Brugge: Desclée de Brouwer, 1961.
- Dorleijn, G.J. *Terug naar de auteur. Over de dichter M. Nijhoff*. Baarn: de Prom, 1989.
- Dorleijn, Gillis. 'Grensverkeer in de media. De "Selbstinszenierung" van de auteur in literaire interviews,' in *Out of the Box. Über den Wert des Grenzwertigen*, red. E. Besamusca e.a. Wien: Praesens Verlag, 2013, 83-103.
- Faassen, Sjoerd van en Johan Vanhecke. "'Een soort Nederlandsche *Nouvelles Littéraires*.' Mislukte pogingen tot een Vlaams-Nederlands "letterkundig nieuwsblad" (1930-1931).' *Zacht Lawijld* 3 (2003-2004) 1: 30-53.
- Faassen, Sjoerd van. 'Dirk Coster en *De nieuwe Europese geest in kunst en letteren*. Een blinde vlek voor het nieuwe in de Nederlandse literatuur,' *Eigenbouwer* 4 (2015): 26-45.
- Héron, Pierre-Marie. 'Les radio-dialogues de Frédéric Lefèvre,' in *L'interview de l'écrivain. Figures biblique de l'autorité*, red. Marie Blaise e.a. Montpellier: Presses Universitaires de la Méditerranée, 2004, 149-172.
- Kemperink, Mary. "'Geen groter onzin dan dat de tijd der profeten voorbij is." De zelfpresentatie van Frederik van Eeden: kunstenaar, wetenschapper en wereldhervormer in één,' in *Schrijverstypen. De moderne auteur tussen individu en collectief*, red. Erica van Boven en Pieter Verstraeten. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2016, 37-54.
- Kemperink, Mary. 'Kunstenaar, aristocraat en zakenman: Louis Couperus' *self-fashioning*.' *Spiegel der Letteren* 55 (2013): 375-401.
- Kuipers, Arno. "'Dat ik nog eens naast U zal kunnen staan.'" Over de jonge Dirk Coster.' *Zacht Lawijld* 4 (2004-2005) 1: 25-47.
- Meizoz, Jérôme. *Posture littéraire. Mises en scènes modernes de l'auteur*. Genève: Slatkine, 2007.
- Oversteegen, J.J. *Vorm of vent. Opvattingen over de aard van het literaire werk in de Nederlandse kritiek tussen de twee wereldoorlogen*. Amsterdam: Athenaeum - Polak & Van Gennep, 1969, 106-121.
- Sanders, Mathijs. 'De criticus als bemiddelaar. *Middlebrow* en de Nederlandse literaire kritiek in het interbellum,' *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 124 (2008) 4: 312-333.
- Sanders Mathijs. "'Lieveling, je hebt te doen met iemand die streeft'". Het *posture littéraire* van Herman Gorter,' *Nederlandse Letterkunde* 20 (2015) 3: 237-252.
- Sanders Mathijs. *Europese papieren. Intellectueel grensverkeer tijdens het interbellum* Nijmegen: Vantilt, 2016.

Mathijs Sanders studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Universiteit Utrecht en promoveerde aldaar op een proefschrift *Het spiegeland venster, over literatuuropvattingen van Nederlandse katholieke dichters en critici tussen 1870 en 1940*. Tussen 2002 en 2017 was hij als universitair docent Algemene Cultuurwetenschappen verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Sinds 1 april 2017 is hij hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. In 2016 verscheen zijn boek *Europese papieren. Intellectueel grensverkeer tijdens het interbellum* (Nijmegen: Vantilt). Zijn onderzoek richt zich op vormen van publieksliteratuur en op de literaire betrekkingen tussen Nederland en de omliggende landen in de eerste helft van de twintigste eeuw.